

Համաձայն. յատկապէս կրցած է շեղինակը օգտուիլ վերջին տարիներու մէջ՝ Պաղեստինի, Բաբելոնի եւ Արաբիայի մէջ կատարուած պեղ- անաց արդիւնքներէն եւ նորագիտ. ասորեստա- նայ-բաբելոնական սեպագիր արձանագրութիւն- ներէն, որոնք մեծ լոյս սփռեցին արեւելեան հին ազգաց պատմութեան վրայ. ի մէջ այլոց յի- շատակութեան արժանի են աւստրիացի Dr. Alois Musilի Արաբիա կատարած քննական ուղեւորութիւնները (Arabia Petraea, 3 Bände, Wien 1907—1908), եւ ասորական Ենեէնի, Վինկլէրի, Դէլէշի, Սէյսի, Լեմանի, Կաուլէնի Վիգուլուսի եւ այլոց գեղեցիկ աշխատութիւնները որոնք պատմական շատ միջին կէտեր լուսաւո- րեցին: Իւրաքանչիւր կարծիք ճշգիւ յառաջ բերուած է իր պատշաճ տեղը՝ մասնանիշ ընե- լով պէտք եղած աղբիւրները նիւթին համեմատ, որով դասագիրքս մասնագէտներու համար ալ օգտակար ծառայութիւն կրնայ մատուցանել: Չնայ կրնար հոս՝ զբոյս ամէն առուելութեանց վրայ մանրամասն խօսիլ. կը բաւականա՞նք միայն համառօտիւ շօշափել այն, ինչ որ Հայոցս հա- մար կրնայ որ եւ է նշանակութիւն ունենալ: Այսպէս օրինակի համար ի հնուց յուզուած եւ տակաւին անլուծանելի խնդիր մըն է, թէ ո՞ր էր զրախտին նախկին տեղը. դժուարութիւնն գլխաւորաբար անկէ կը ծագի որ Ս. Գրոց փի- սոն եւ Գեհնոն գիտորուծ ճշգրիտ գիրքն ու տարածութիւնն որոշել անկարելի է: Հին մեկ- նիւններն առ հասարակ Յովսէպոսէն սկսեալ փսոն գետով կը հասկընային այժմեան Գան- գէս կամ Խոզոս գետը, իսկ Գեհնոն գետով՝ զնեղոս, եւ կը կարծէին թէ այս գետերունակ- նաղբիւրն Եփրատ եւ Տիգրիս գետերուն մօտ ըլլան, ըստ այսմ ալ Հայաստանի մէջ կ'որոնէին նախկին զրախտի տեղն: Որչափ որ ալ հին կար- ծիք է, սակայն նորագոյն ժամանակներս իր պաշտպաններն ալ ունեցաւ. այսպէս Engel- kemper (Die Paradiesesflüsse 1901) եւ E. König (Fünf neue arab. Landschaftsnamen im A. T. 1902): Այլը, ինչպէս Ռելանդ, Կալմէզ, Նորագոյն մեկնիչներէն Հոբերգ, Կաուլէն, Մ. Հեցնաուէր Նոյնպէս Հայաստանի մէջ կը գնեն զրախտին տեղն, առանց սակայն փսոն եւ Գե- հնոն գիտորը՝ Եփրատ եւ Տիգրիս գետերէն բաժնելու, ըստ որում այս մեկնիչները փսոն ըսելով կը հասկընան Կուր կամ Ճորոխ (Cyrus, Kur) գետը, իսկ Գեհնոնով՝ Երասուր (Հմտ. Գամբըրճեան, Պոմ. Տիգրիսական Հատ. Ա. էջ 40, ծան. 2. Josef Linder, Geschichte

des alten Bundes. Klagenfurt 1910, p. 120— 128, ուր իւրաքանչիւր կարծիք համառօտիւ յառաջ բերուած է. տե՛ս ի մասնաւորի հնոց կարծիքները Ինժիճեան, Հնախօսութիւն Հատ. Ա. էջ 244—271 եւն): Հոմմէլ եւ Գլադէր կը համարին թէ զրախտին տեղը Արաբիայի մէջ եղած ըլլայ, ըստ որում փսոնով կը հաս- կընան Վադի Գաւվաշի գետը (Wadi Dawâsir), Գեհնոնով Վադի էր-Ռումմա (Wadi er-Rumma) գետը, այս կարծեաց կողմն էր Նաեւ Եարգոյ Հեղինակ գործքիս 1903ի տպագրութեան մէջ (էջ 29). սակայն խնդիրն ուրիշ կերպարանք առաւ Թր. Դելիշ, Հուսմէլուուէր, Ռիսլէր եւն գիտնականներու քննութիւններովը, որոնք զրախտը կ'որոնեն Բաբելոնի մէջ: Դելիշ (Wo lag das Paradies?) փսոն եւ Գեհնոն գետե- լով կը հասկընայ Եփրատի երկու ջրանցքները, Հոմմէլուուէր փսոն եւ Գեհնոն գետերով՝ Եւլէսս եւ Քոռասպէ գիտորը կը մեկնէ, որոնք այժմ էաւ-էլ-Արաբ կը թափուին. իսկ Ռիսլէր (Wo lag das Paradies? Theol. Quart. Tüb. 1908, p. 169—82) այսօրուան Բելիխ գետը (Belich) փսոն կը համարի եւ Քաբուրը (Chabur) Գե- հնոն, հետեւաբար զրախտը կը գնէ Բելիխի գետախառնուրէն ոչ շատ հեռու, վասն զի Ասորեստանայ սեպագիր արձանագրութեանց մէջ զրախտին յորջորջումը կը յիշատակուի Բիւ Ադենի (Bit Adeni) անուան ներքեւ: Այս վերջին կարծիքն աւելի հաւանականութիւն ունի Բաբելոնստան իր նախկին զրախտին տեղը ճանշալու, զոր կ'ընդունի Նաեւ Հեղինակս:

Նուազ հետաքրքրական չէ Նաեւ Արա- բատ անուան շուրջը յուզուած խնդիրը զոր Հե- ղինակս համառօտիւ կը շօշափէ (էջ 46) ուր կը յիշուի յատկապէս Շանտայի ուսումնասիրու- թիւնը (Šanda, Ararat. Untersuchungen zur Kunde des alten Orients, Berlin, 1902), երբայկան բնագիրն ունի “ի վերայ լերանց Արաբատայ, որով հասկընալու ենք ամբողջ Հայոց աշխարհը եւ միջին երասխայ այն դաշտն, ուսկից կը բարձրանայ Արաբատ լերը: Հայոց քով պահուած է Արաբատ անուան հայացած ձեւն Այրաբատ: Ըստ Շանտայի “ի լերինս Արա- բատայ, բացատրութեամբ յատուկ լեռ մը հասկընալու է Կորդուաց (Kardu) լերանց մէջ, որ սեպագիր արձանագրութեանց մէջ Arardi կը կոչուի (Հմտ. Döller, Studien 316): Թէ Այրաբատնեղն է երբայկան բնագրին Arārâtî, Ուրբուրտ կամ Ուրբուրտ հետ, այլ եւս իբրեւ ստոյգ չի կրնար ընդունուիլ, ինչպէս կը մեկնէ

Հիւրշման (Հին Հայոց տեղւոյ անունները, էջ 118 եւն)։ Աստուածաշունչի ընթացիկներու վրայ խօսած ժամանակ, մասնաւոր ուշադրութիւն դարձուցած է Հեղինակին հայերէն թարգմանութեան վրայ (էջ 447)։ Կ'ըսէ թէ հայ թարգմանութիւնն աղերքաւորական օրինակին կամ աւելի Ուրոգիներէսի վեցիքեան ընթացիկն կը հետեւի։ Յատկապէս կը յիշէ Սաղմոսի տպագրութիւնը 1515 Վենետիկ, եւ 1642 ինչի շնորհիւ Աստուածաշունչի ամբողջական հրատարակութիւններէն յիշուած են՝ Ոսկանի եւ Զոհրապի հրատարակութիւններն Նոյնպէս կը յիշուի 1859, 1819 եւ 1843 ի տպագրութիւններն, որոնց ճիշդ թուականներն են 1860՝ Բագրատունւոյ հրատարակութիւնը, 1817 Ս. Պետերբուրգի տպագրութիւնն։ Անձնօթ կը մնայ միայն 1843 ի Մոսկուայի տպագրութիւնը։ Յեղ տեղ կը յիշատակուի նաեւ անվաւերական գրութեանց մօտեց հայերէն թարգմանութեան գոյութիւնը։

Աստուածներէն ըստ բաւականի տեսնուեցաւ մեծանուն Հեղինակին մեծ հմտութիւնն իր առաջագրեալ Նիւթին մէջ եւ ընտրած յօրինուածութիւնն, որով Մատենան ընտիր դասագրքերի մը պաշտօնն ամենայն իրաւամբ կը կատարէ։ Կը մտադրենք բազմամեայ Հեղինակին որ դեռ Նորանոր տպագրութեանց արժանանայ իր հոյակապ աշխատութիւնը։

Հ. Պ. Գ.

ARMENIA — A monthly Magazine.

Կարծեմ աւելորդ են այս քանի մը տողերն անոնց համար, որոնք կանոնաւորապէս կը ստանան այս անգղիերէն ամսաթիւթը, զոր կը հրատարակէ Պր. Արշակ Մատենան։ Բայց եթէ կայ անգղիերէնագէտ հայ մը, որ բաժանորդ չէ այս թիւթին (տարեկան 12 պրակ, 1 գողար = 5 Փր. հասցէ՝ New-York, 33 Union Square), կը համարձակիմ ըսելու թէ իւր հայրենասիրական հաշուեցուցակին մէջ մեծ — պակաս մը նշանակելէ պէտք չէ քաշուի։ Այնչափ հաճելի, ուղղամիտ եւ հայապաշտպան Հանդէս մը սակայն չ'ենք կարծիք որ պակսի ընթերցասէրներու սեղանին վրայէն։ Երբեմն այնպիսի գեղեցիկաշար, ճկուն, կուռ եւ գրաւիչ յօդուածներ կը պարունակեն այս Հանդիսին թուերը, որ մարդ կարդալու ատեն տե-

սակ մը հպարտութիւն կը զգայ, թէ կայ ուրեմն թիւթ մը, որ առանց մուրացականութեան (— բոլոր օտարալեզու հրատարակուած հանդէսներն ունին այս լակակնութիւնը —) նպատակ դրած է իրեն բարձրացնել Հայն, Հայուն արժանիքը, նախ հայուն աչքին եւ երկրորդ օտարներու աչքին։

Բայց գրաւիչ է այս շքեղատիպ Հանդէսը այս տարուան Հոկտ. թուոյն մանաւանդ, որուն առաջին յօդուածը՝ On a Mission of Peace, կը խօսի Աֆղանի յԱմերիկայ ըրած ուղեւորութեան վրայ, բայց կը կցէ այս ուղեւորութեան այնպիսի խորհրդածութիւններ, որ համեմատելով իրեն սիրահար հայը — ստիպուած ենք համեմալն անուանել ճշմարիտ հայրենասէրն այս վայրկենին — պէտք է կարգաւ ու քանդակել իւր սրտին ու մտքին մէջ։

Կայ նաեւ ուրիշ ներհուն յօդուած մը՝ „Armenia's Role in the turkish Empire“ Խիտոսին տակ, որ որչափ հպարտացուցիչ է մեզ Հայոց համար, նոյնչափ ալ յուսատու մեր ապագային։ Բայց արժանաւոր դաս մըն է այս յօդուածը օտարազգիներու համար ալ, եւ մտառելի՛ Երիտասարդ թուրքերու համար։

Չենք խօսիլ հայ կենսութիւն — անցեալին ու ներկային — վերաբերեալ ուրիշ յօդուածներու վրայ, որոնք՝ մին քան զփութ, կը վառեն ազգային ոգին եւ մեծ գաղափար մը կու տան իւր հայրութիւնն շատ աժանագին վաճառելու դիւրապարաստ հայուն, իւր հայրութեան վրայ։

Եթէ յորդորուեցանք ինքնակոչ՝ այսպիսի գնահատիչ քանի մը տողերով ընթանալու յանձնարարել մեր ընթերցողներուն եւ մեր հետեւողներուն այս Հանդէսը, պատճառն այն է, որ Նոր Հըրանի առթիւ՝ քանի որ հայ լրագրութիւնն ալ պէտք է իւր յատուկ բաժինն ունենալ մեր երեւուտքին մէջ, չմոռցուի այս աղնուամիտ ու բարեացակամ Հանդէսն, որ կուտուած է անտարբեր մտքեր սթափեցնելու, յողդողդ մտքեր գոտեպնդելու, օտարին հայը ճանչցնելու, եւ հայուն՝ զհայը սիրցնելու։

Ժամ է արդ, ով հայեր, մեր բնիկներն մէջէն՝ եղբայրասպան լրագիրներու անունները քննելու — Ա՜հ անցեալի առիթ մը՝ boykott ըսուած հրէշին ներկայութեան հանդուրժելու, եւ համեմալն հայասիրութիւն մը ստեղծելու։

Հ. ԴԱՐՈՒՆԸ Ժ. Վ. ՄԵՆԵՎՍԵՄԻՍ

